

1-казус

15 ёшли У. велосипедда кетаётиб, йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Буни мотоциклда кетаётган Ф. кўриб қолиб уни ушламоқчи бўлди. У.га етиб онгли равишда мотоцикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказди.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди.

Ҳимоячи эса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади.

Терговчи ва ҳимоячининг ҳаракатларига баҳо беринг. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишнинг шартларини таҳлил қилинг. Фикрингизни асослаб беринг.

ЖАВОБ:

Жиноят қонунчилигида айбли ижтимоий хавфли ҳаракат ёки ҳаракатсизлик учун ҳуқуқий асосларга кўра жавобгарлик белгиланган. Жиноят ҳуқуқида ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг жиноят деб таснифланиши учун унинг таркиби ва белгилари мавжуд бўлиши лозим.

Биринчидан, ушбу казусда жиноий хатти-ҳаракатга баҳо беришда ҳаракат иштирокчиларидан У.нинг ёшига эътибор қаратишимиз лозим. Бунда қилмиш содир этган шахс 15 ёш деб келтирилмоқда. Жиноят кодексининг 17- моддаси 3 –қисмида жиноят содир этгунга қадар 14 ёшга тўлган жисмоний шахсларнинг бир қатор моддаларга мувофиқ жавобгарликга тортилиши белгиланган¹.

Биз буни аниқлаштириб олишимиз зарур эди.

У.нинг йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочиши вазиятида жиноят таркибини аниқлаймиз.

Менимча, бу ҳолатда ижтимоий хавфли қилмишнинг объекти сифатида ижтимоий хавфли муносабат, яъни, шахснинг мулки (телпак)га қаратилган.

¹ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 17-модда

Бунда ижтимоий хавфли муносабат зарурий ва телпак предмет сифатида қўшимча белгиси ҳисобланади.

Объектив томони. Ижтимоий хавфли қилмиш ,яъни У.нинг велосипедда кетаётиб , ҳеч қандай ҳуқуқий ҳолат чиқармайдиган вазиятда йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидаги мўйнали телпагини юлиб олиб қочишини тушунишимиз мумкин.

Субъект сифатида бунда 17-модданинг 3-қисмида назарда тутилган 14 ёшдан ошган ақли расо жисмоний шахс. Бизнинг вазиятда назарда тутилган ёшдан ошгани учун У.ни ижтимоий хавфли ҳаракат субъекти сифатида қаришимиз мумкин.

Ҳаракатнинг субъектив томони сифатида У.нинг мулкга нисбатан қасд,яъни, В. нинг бошидаги мўйнали телпакни юлиб олиб қочишини назарга тутамиз. Бунда У.нинг ҳаракатларининг мотив ва мақсадини ҳам инобатга олиш лозим. Содир этилаётган жиноятда агар шахс хатти-ҳаракатининг оқибатини билиб унинг натижасидан воқиф бўлса, шундан кейин ҳам ушбу жиноят ёки ижтимоий хавфли қилмишни содир этса, бу тўғри қасд деб юритилади. Ўйлашимча, ушбу вазиятда мотив сифатида У.нинг қиймат жихатдан юқори бўлган телпакга қизиқиши, бошқа шахсга тегишли бўлган мулкга эгалик қилиш истагини ушбу мулкни ҳуқуққа ҳилоф ҳаракат талончилик билан эгалик қилиш. Мотив ва мақсад барча жиноятларнинг асосий элементи ҳисобланади. У.нинг ҳаракатларини Жиноят кодексининг 166-моддаси билан квалификация қиламиз ва унча оғир бўлмаган жиноят деб таснифлаймиз.

Ижтимоий хатти- ҳаракатларни жиноят деб топиш учун унинг белгиларига назар соламиз:

- 1) Ҳаракатда ижтимоий хавфнинг борлиги(бу жиноий манбалар билан таснифланади ва зарар етказиш ёки аниқ равшан хавф мавжудлиги)
- 2) Ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг ҳуқуққа ҳилофлиги (жиноят қонунларига мос келмаслик, қонун билан таъқиб қилиниши)
- 3) Айбнинг мавжудлиги (жиноят қонуни билан таъқиқланган хусусиятнинг мавжудлиги)

4) Ҳаракатнинг жазога сазоворлиги (юқоридаги ҳолатлардан келиб чиқиб, Жиноят кодексида жазо чораларининг мавжудлиги)

Иккинчидан, юқоридаги вазиятда гувоҳ мотоциклда келаётган Ф. вазиятга аралашиб, унинг наздида ижтимоий хавфли ҳаракат содир этган У.ни ушлаш мақсадида унга етиб олиб онгли равишда мотоцикл билан уриб ўртача оғирликдаги тан жароҳати етказди. Бу ҳолатда жиноят манбалари асосида Ф.нинг ҳаракатлари таркибига эътибор берамиз. Вазият шу ҳолатга келдики, У. жабрланувчи сифатида намаён бўлмоқда. Бунда объект У.нинг соғлиги ва ҳаёти, Объектив томони етказилган зарар ,яъни , воқеа жойида ҳаракат ва восита (мотоцикл) билан қувиб уриб юбориш, субъекти жиноят қонуни билан белгиланган 16 ёшга тўлган ақли расо шахс, субъектив томони эса қасд,яъни, онгли равишда бориб шикаст етказиш.

Ушбу ҳолат бўйича олиб борилаётган ишда терговчи Ф.нинг ҳаракатини Жиноят кодекси 105- моддаси 1- қисмини қўллаш бўйича сўров олиб бормоқда. Бунда баданга етказилган шикаст маълум ҳолатдаги оғирликга мослигини келтириш учун улардан бири етарлича асос бўлади.Кодексида инсон ҳаётига хавф етказилмаган, яъни, 104-моддага асосан ҳаёт учун баданга оғир бўлган оқибатларни олиб келмагани ҳолда, ушбу асос (105- модда) билан белгиланган муддатлар ва асослар (21 кундан 4 ойгача, меҳнат қобилиятини 10%дан 33%гача) йўқолишига олиб келган деб важ кўрсатмоқда ва уч юз олтмиш соатгача мажбурий жамоат ишлари ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд бир йилдан уч йилгача озодликни чеклаш ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоларидан бирини қўллашни ёқламоқда². Баданга қасддан ўртача оғир шикаст етказишни биз тилга олган Жиноят Кодексининг 104- моддасида келтирилган асослардан фарқлаш лозим. Бизнинг ҳолатда инсон билан ўлим юз бермайди. Инсон соғлиги ва меҳнат қобилиятини йўқотиши билан характерланади. Ижтимоий хавфли қилмиш қасддан содир этилиб, шахснинг кўриш аъзоси, нутқи,

² Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 105-модда

эшитиш қобилияти, тана аъзоларининг бири ёки бир нечтасининг ишдан чиқиши, шахс психологиясининг беқарорлашуви ва бошқа ҳолатларни айтишимиз мумкин³.

Бу казусда яна шунга эътибор бериш лозимки, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахс(У.ни) ушлаш усулини номутаносиб деб баҳолайман. Сабаби, У. велосипедда, Ф. эса мотоциклда ҳаракатланмоқда. Бу ишни кўришда ушлаш чорасини тўғри ёки бошқа шаклда амалга ошириш мумкинми, деган саволни юзага келтиради. Ва шунга мутаносиб ушлаш чегарасидан чиқилганми, йўқми деган муаммо ҳам бор. Жиноят кодексининг 37-38-моддаларига асосан Ф.нинг ҳаракати зарурий мудофаа деб топа олмаймиз. Сабаби, моддаларнинг шартига кўра тажовузнинг хусусияти ва хавфлилиги даражасига бутунлай мувофиқ келмайдиган мудофаа зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш деб топилади⁴. Бунда У.нинг ҳаракатларига нисбатан Ф.нинг ҳаракатларини зарурий мудофаа чегарасидан чиқган ҳолда У.га ўртача оғирликдаги тан жароҳати етказди. Демак, зарурий мудофаа деб топмаймиз. Иккинчи томондан Ф.нинг ҳаракатларини охирги зарурат деб баҳолаб кўрамиз. Жиноят кодексининг 38- моддасида шахснинг ҳуқуқларига таҳдид солувчи хавфни қайтариш мақсадида қонун билан кўриқланадиган ҳуқуқ манфаатларига зарар етказилган ҳолда содир этилган қилмиш , шу ҳолатда бошқа чоралар билан қайтаришнинг иложи бўлмаса, келтирилган зарар олдинги зарарга қараганда камроқ бўлса, жиноят деб топилмайди⁵. Юқоридаги ҳолатлардан кўриниб турибдики, Ф.нинг ҳаракатлари “охирги зарурат” деб квалификация қила олмаймиз. У.га етказилган зарар охирги зарурат чегарасидан чиқиш ҳисобланади. Сабаби, У.ни В.нинг бошидаги мўйнали телпакни юлиб олиб қочишига нисбатан Ф.нинг У.нинг ҳаёти ва соғлигига етказган зарари мутаносиб келмайди. Ф.

³ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 104-модда

⁴ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 37-модда

⁵ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 38-модда

бошқа муқобил вариантни (олдини тўсиб ёки олдинга ўтиб уни тўхтатишнинг бошқа чораларини) танлаши мумкин эди. Сабаби ,Ф. мотоциклда ҳаракатланган.

Казусда ҳимоячи фикри Ф.нинг ҳаракатлари зарурий муҳофаа, охириги зарурат ва албатта терговчи таъкидлаганидек қасддан баданга ўртача оғирликда шикаст етказиш эмас балки, Жиноят кодексининг 39-моддасига мувофиқ келишини, яъни, ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш деб баҳоламоқда. Ушбу моддага мувофиқ ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқи ваколатли органлар билан биргаликда, жабрланувчининг ўзига ва бошқа боғлиқ бўлмаган шахсда вужудга келишини кўришимиз мумкин. Шундан келиб чиқадики, Ф.нинг ҳаракатларида 4 хил мақсадни кўришимиз керак. Булар:

- 1) У.ни ушлаб ваколатли органларга топшириш;
- 2) Ушланиши керак бўлган шахсга, мулкига, унинг ҳаёти ва соғлигига путур етказиш;
- 3) Ф.нинг У.ни ушлаш усули бошқа ҳолатни танлашни имкони йўқлигидан яъни, бунда ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни тўхтатишнинг бошқа ҳеч қандай йўли йўқлиги;
- 4) Юқорида айтиб ўтганимиздек зарар ушлашга нисбатан мослиги;

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, жиноят қонунчилиги ва қатор ҳужжатларга асосан шахс ҳаёти ва соғлиги даҳлсиз ва қонун билан кўриқланади. Тўсатдан содир бўлганда ҳам ижтимоий хавфли қилмиш ҳеч қандай мотив, мақсад, қасд ёки ўч олиш имконияти сифатида баҳоланиб (бошқа шахс томонидан)вазиятдан фойдаланиш умумий тартибда жавобгарликга тортилади. Яна бир ҳолат ушлаш чоғида етказилган зарар фақат шу ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсга қаратилиши лозим, акс ҳолда бу ҳам жавобгарлик келтириб чиқариши мумкин. Агар қилмишни содир этган шахсни ушлашда бошқа имконият бўла туриб унинг соғлиги, мулки умуман шахсига зарар етса, Жиноят кодексининг 39- моддаси 1- қисмига мос келмайди. Бунда ижтимоий хавфли қилмиш содир этган

шахснинг қочиш имконияти юқорилиги, фаол қаршилиги инобатга олинаши лозим. Ушловчи жиноят нуқтаи назаридан ижтимоий хавф юқори қилмишни содир этган шахсни ушлашда зарар етказишнинг йўл қўйилган чегарасини четлаб ўтиши мумкин ва бу Ф.нинг ҳаракатларига таққосланса мос келмаслигини кўришимиз мумкин.

Казусга ҳулоса сифатида У.нинг ҳаракати Жиноят кодекси билан жавобгарлик белгиловчи ҳусусиятга эгалиги, шунингдек, Ф.нинг ҳам мототранспорт воситасини бошқариш ҳуқуқи бериладиган ёшдан юқорилигини инобатга олиб, ҳаракатлар қасддан содир этилган ижтимоий хавфли қилмиш деб олишимиз мумкин. Бунда Ф.нинг ҳаракатларини ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чегарасидан чиқиш деб ва баданга етказилган шикаст оғирлигини суд-тиббий экспертиза ҳулосасига биноан квалификация қилиш мумкин. Ушбу ҳолатда ҳимоячи таъкидлаганидек 39-моддага мослиги юзасидан, мазкур модданинг 1-қисмига мос келган тақдирда ҳам, 2-3-4- қисм ушлаш чегарасидан чиқиш, унда вазиятни қонуний баҳолашга вақт йўқлиги оқибатида шу моддага тўлиқ мос келмайдиган ҳаракат содир этган.

Ҳимоячи таъкидига жавобан, Ф.нинг ҳаракатларини ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чегарасидан чиқиш деб(албатта суд-экспертиза ҳулосаси ва мўйнали телпакнинг қиймати ижтимоий хавфли қилмишга мослиги инобатга олинган ҳолда) ҳисоблайман.

Охирги ҳулоса қилиб шуни айтмоқчиманки, терговчининг фактик ҳулосаси асосли деб ўйлайман. Ушбу вазиятда фуқаро ва айни пайтда ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахс Ф.нинг ҳаракатларини 105-модда 1- қисми билан квалификация қиламиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси .Расмий нашр- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.-Т.: “Адолат” 2018, 17,37,38,104, 105м.
3. Рустамбоев.М.Х. Жиноят ҳукуқи.дарслик -Т.:ТДЮИ нашри, 2006 йил

ФОЙДАЛАНИЛГАН ВЕБ САҲИФАЛАР

- 1.[WWW. lex.uz](http://WWW.lex.uz)
- 2.WWW.library-tsul.uz